

19.5.2020

Valtiovarainministeriö
Valtiosihteeri Martti Hetemäki

Invalidiliitto ry:n viesti exit- ja jälleenrakennustyöryhmälle

Invalidiliitto ry haluaa nostaa esiin muutamia vammaisuuteen ja vammaisiin ihmisiin liittyviä näkökulmia Hetemäen exit- ja jälleenrakennustyöryhmän agendalle. Olemme jaotelleet vastauksemme niiden kysymysten mukaisesti, jotka työryhmä on julkisesti kansalaisjärjestöille esittänyt. Toivomme, että nämä havainnot, jotka liittyvät yhteen yhteiskuntamme haavoittuvimmassa asemassa olevaan ihmisryhmään, tulevat huomioiduksi.

Muistutamme myös YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevasta yleissopimuksesta, jonka Suomi on ratifioinut ja joka on otettava huomioon kaikessa toiminnassa. Sopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille ihmisille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten ihmisten synnynnäisen arvon kunnioittamista.

Yhdymme Vammaisfoorumin lausunnossa (13.5.20) todettuun: "Vammaisten ihmisten näkökulmasta koronaviruksen aiheuttamalla poikkeustilanteella ja sen tuomilla rajoitustoimenpiteillä on ollut useita vaikutuksia. [...] Vammaisuutta ei voi laittaa tauolle, vaan vammaispalvelujen ja muiden palvelujen tai tukitoimien tarve jatkuu poikkeustilanteesta huolimatta. On nähtävissä, että vammaisten ihmisten asema on heikentynyt poikkeustilanteen aikana."

Kunnioittavasti

Helsingissä 19.5.2020

Invalidiliitto ry

Petri Pohjonen
pääjohtaja

Laura Andersson
yhteiskuntasuhdejohtaja

19.5.2020

Mitkä ovat olleet koronavirusepidemian ja sen hillitsemiseksi asetettujen rajoitustoimien vaikutukset edustamanne järjestön näkökulmasta?

Kaikki jäsenistölle suunnatut läsnätilaisuudet on peruttu/siirretty, kaikki omat sisäiset kokoukset ja kokoontumiset on joko peruttu tai siirretty digitaalisiksi, henkilöstö tekee lähes pelkästään etänä töitä ja jäsenyhdistykset ovat toimineet samoin. Liittovaltuuston kokous siirretty keväältä syksyyn. Liittohallitus kokoontuu etänä. Lomautuksiin ei liitossa ole vielä jouduttu turvautumaan.

Jäsenyhdistysten erilaiset jäsentilaisuudet ovat peruuntuneet ja omien tilojen, kuten mm. "rantamajojen" ulkopuolisten henkilöiden toimesta tapahtuva käyttö ja vuokraukset näyttävät olennaisesti vähentyneet, joten vuokratuotot ovat hiipumassa, joka lisää ja vaikeuttaa mm. hoito- ja ylläpitokustannusten osalta talouden ahdinkoa.

Liiton omistama Validia Oy on joutunut lomauttamaan lähes koko kuntoutuksen henkilöstönsä ja kuntoutustilanteen epävarmuus uhkaa myös jatkossa. Kuntoutustoiminnan epävarmuus ja läsnäkuntoutuksen hiipuminen tulee näkymään jatkossa vammaisten toiminta- ja työkyvyssä.

Järjestömme jäsenistön kannalta rajoitustoimilla on ollut kahdenlaisia vaikutuksia: toisaalta oikein ajoitetut ja hyvin noudatetut rajoitustoimet ovat suojanneet jäsenistöämme virustartunnoilta, mutta toisaalta ne ovat aiheuttaneet monille erilaisia henkiseen hyvinvointiin liittyviä ongelmia, muun muassa yksinäisyyden tunteen korostumista.

Hoidon rajaukseen liittyvä julkinen keskustelu on herättänyt hämmennystä vammaisissa ihmisissä. Keskustelussa tehohoidon rajauksia perustellaan usein sillä, että ihmiset, joilla itsenäinen toimintakyky on voimakkaasti alentunut, eivät hyödy tehohoidosta. Mitä tarkoitetaan itsenäisellä toimintakyvyllä ja miten sitä arvioidaan? Vamma ei ole yhtä kuin sairaus ja tehohoidon arviointi tulee tapahtua yksilöllisesti.

Suojavälineisiin liittyvät ohjeet olleet epäselviä ja puutteellisia. Tämä on korostunut henkilökohtaisen avun työnantajamallissa sekä omaishoitotilanteissa, mutta vaihtelee suuresti alueittain. Epäselvyys luo epävarmuutta, joka puolestaan näkyy järjestömme suuntaan esimerkiksi lisääntyneenä neuvontapalvelutarpeena.

Apuvälineiden sovitukseen ja huoltoon liittyen on raportoitu keskeytyksistä ja pitkistä viiveistä palvelun saamisessa

Kuntoutuksen keskeytyminen ja siihen liittyvät viestinnälliset epäselvyydet aiheuttivat maaliskuussa suurta huolta vammaisten ihmisten ja heidän läheistensä keskuudessa. Onneksi Kela muutti ohjettaan ja läsnäkuntoutus muuttui taas mahdolliseksi, mutta sitä on toteutettu tietojemme mukaan vähemmän kuin normaalisti. Etäkuntoutus sopii joillekin, mutta ei voi kaikkien vammaisten kohdalla korvata läsnäkuntoutusta. Kuntoutuksen keskeytyminen heikentää merkittävästi vammaisen ihmisen työ- ja toimintakykyä sekä hyvinvointia ja siitä seuraavat kerrannaisvaikutukset ovat raskaita sekä taloudellisesti että inhimillisesti.

19.5.2020

Vammaispalvelulain mukaisia palvelusuunnitelmia ei ole tehty normaaliin tapaan, mikä tarkoittaa, että vammaisen ihminen on voinut jäädä ilman tarvitsemiaan vammaispalveluja, mikäli niiden saamisen perustana on ollut palvelusuunnitelman laatiminen.

Tiedottaminen riskiryhmistä on aiheuttanut jäsenistössämme epätietoisuutta. Valtioneuvosto on perustellusti todennut, että tavoitteena on suojata erityisesti yli 70-vuotiaita henkilöitä koronavirustartunnalta. Myös muita riskiryhmiin kuuluvia on, kuten esimerkiksi monet vaikeavammaiset ja harvinaissairaat. Toivomme, että valtioneuvosto tulee kiinnittämään tiedottamisessa tähän huomiota. Se lisää kansalaisten ymmärrystä siitä, että henkilöiden, jotka työskentelevät tähän ryhmään kuuluvien kanssa, kuin myös vaikeavammaiset henkilöt ja harvinaissairaat itse, ymmärtävät suojata omilla toiminnoillaan itseään ja toisiaan ja samalla välttävät omalla toiminnallaan turhia ulkopuolisia kontakteja.

Millä yhteiskunnan toimilla voitaisiin edistää kriisistä palautumista?

Yhteiskunnan haavoittuvimpien ihmisryhmien, kuten vaikeasti vammaisten tai harvinaissairaiden, asemaa ei saa heikentää koronaviruksen aiheuttaman poikkeustilanteen vuoksi, vaan päinvastoin turvata heidän mahdollisuutensa olla yhteiskunnan yhdenvertaisia jäseniä. Erityisesti vaikeavammaisten subjektiiviset oikeudet vammaispalveluissa tulee turvata kaikissa olosuhteissa.

Erilaisten rajoitusten purkamista tulee jatkaa tilanteen sen salliessa ja korostaa jokaisen ihmisen vastuuta turvallisen ilmapiirin luomisessa. Erityisesti tulee huomioida riskiryhmien mahdollisuus suojautumiseen rajoituksia purettaessa.

Tulee muistaa ja tunnistaa, kuinka tärkeässä asemassa koko kolmannen sektorin vapaaehtoistoiminta on toisten ihmisten tukemisessa ja huolehtimisessa. Näin ollen myös yhteiskunnan taloudellista tukea tulee turvata ja ohjata ko. sektorille vammaisjärjestöt huomioiden.

Selkeät ohjeet mm kunnollisten suojarusteiden / suojamaskien käyttöön esimerkiksi julkiseen liikenteeseen ym. Samoin em. varusteiden saatavuuden turvaaminen yhteiskunnan taholta jokaiselle tarvitsevalle ja erityisesti vammaisille, vammaisten avustajille ja muille erityisille kohderyhmille.

Vammaisten ihmisten työllisyysaste on matalampi kuin muun väestön. Ennen poikkeusoloihin siirtymistä vammaisten työllisyyden edistämiseksi tehtiin toimenpiteitä hallitusohjelman mukaisesti. Kiinnitämme huomiota siihen, että koronaviruskriisin myötä ei saisi päästää tilannetta kääntymään suuntaan, jossa aiempi hyvä tahtotila heikkenee. Vammaisten ihmisten työllisyyden parantamista on määrätietoisesti tehtävä jatkossakin. Työllisyysasteen nostamisessa on huomioitava rohkeasti uudenlaisia mahdollisuuksia, josta hyvänä esimerkkinä nostettakoon Invalidiliiton ”Sopivaa työtä kaikille” -toimintamalli.

Vammaisten yrittäjien kohdalla palkkatuki voisi olla käänteinen tarkoittaen sitä, että vammaisen yrittäjä palkkaisi yritykseensä ensimmäisen työntekijän ja saisi tämän palkkaamiseen palkkatukea 24 kuukauden ajan.

19.5.2020

Vammaisten ihmisten työllisyyttä voidaan tukea esim. työolosuhteiden järjestelytuen laajentamisella eli sen ulottamisella työpaikalla käytettäviin digitaalisiin järjestelmiin ja niiden saavutettavuuteen sekä vammaisiin yrittäjiin, järjestelytuen tason korottamisella ja sen käytön lisäämisellä.

Taksiliikenteen ongelmat ovat vaikuttaneet vammaisten ihmisten liikkumismahdollisuuksiin. Rajoituksia purettaessa on tärkeää turvata toimivat taksipalvelut, jotta vammaisten ihmisten yhdenvertainen oikeus liikkumiseen voi toteutua. Monelle vammaiselle ihmiselle taksi on ainoa esteetön liikkumisväline ja jos ei taksikytyä ole saatavilla, vaarantuu monenlainen osallisuus, kuten esimerkiksi työssäkäynti tai opiskelu.

Mitkä toimet jälkihoitosuunnitelmassa edistäisivät parhaiten tavoitetta sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävästä yhteiskunnan rakentamisesta?

Kolmannen sektorin laaja-alainen toiminta vapaaehtoistöineen tukee heikommassa asemassa olevien ihmisten, kuten vammaisten hyvinvointia, jaksamista ja suojelemista. Mikäli Veikkauksen sosiaali- ja terveysjärjestöille, liikuntaan jne ohjattavissa olevat varat vähenevät ja STEA-avustukset sen seurauksena pienenevät, tulee valtion kompensoida tilannetta. Sote-järjestöjen toiminnan merkitys tulee entisestään korostumaan, kun rakennamme koronaviruksen jälkeistä yhteiskuntaa. Sosiaalinen, henkinen ja fyysinen hyvinvointi sekä heikommassa asemassa olevista ihmisistä huolehtiminen saattaa langeta julkisen sektorin vaikeassa taloustilanteessa entistä enemmän järjestöjen (kuten Invalidiliitto) ja muiden toimijoiden harteille.

Sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävästä yhteiskunnan rakentuminen edellyttää kansalaisten yhdenvertaista kohtelua sekä avointa ja asiallista viestintää, jotta ääriilikkeiden ja erilaisten faktoihin perustumattomien uskomusten vetoa voidaan hillitä. Laaja ja moniarvoinen kansalaisyhteiskunta on julkisen sektorin tärkeä kumppani tässä.

Paikallistasolla olisi hyvä ylläpitää paikallisten yhdistysten toimintaedellytyksiä, jotta niiden jäsenten olisi mahdollista olla mukana vertaistoiminnassa jne. On siis varmistettava, etteivät kunnat leikkaa kaikkia tukia paikallisyhdistyksiltä ja/tai sitä tuettaisiin muuten valtion varoista.

Vammaisten ihmisten osallisuuden vahvistaminen auttaa osaltaan kestävästä yhteiskunnan rakentamisesta. Työ ja opiskelu tässä avainasemassa.

Työllisyysasteen nostaminen tulee entisestään korostumaan yhteiskunnan talouden vakiinnuttamisessa ja turvaamisessa. Työllisyysasteen nostamisessa on huomioitava rohkeasti uudenlaisia mahdollisuuksia, josta hyvänä esimerkkinä nostettakoon Invalidiliiton ”Sopivaa työtä kaikille” -toimintamalli. Sen alustavat tulokset ajalta ennen pandemiaa olivat rohkaisevia. Työtä kannattaa jatkaa rakentaen tulosperustaista, vahvempaa ja skaalautuvaksi muodostettavaa toimintaa.

Jälkihoitovaiheessa on kiinnitettävä erityistä huomiota vammaisiin lapsiin ja heidän perheisiinsä, heidän tarvitsemiinsa palveluihin ja tukitoimiin.

19.5.2020

Mitä muita näkökulmia jälkihoitostrategiassa tulisi huomioida?

Yhdymme Vammaisfoorumin lausuntoon 13.5.: "Kaikissa toimenpiteissä ja tehtävissä ratkaisuihin on otettava huomioon YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen velvoitteet. Vammaiset ihmiset ja heitä edustavat järjestöt on osallistettava päätöksentekoon vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla. Samoin vammaissopimuksen on oltava ohjaavana kaikissa päätöksissä ja toimenpiteissä, joilla on vaikutusta vammaisten ihmisten arkeen."

Varautumissuunnitelmiin on nykyistä systemaattisemmin kirjattava vammaisten ihmisten huomioiminen jo ennalta. Vammaispalvelujen turvaaminen, suojavälineiden jakelun varmistaminen jne on toteutettava saumattomasti myös poikkeusoloissa.

Tarkennetut kuntien sote-palveluiden varautumissuunnitelmat: Vammaispalvelulain erityispalveluita toteutetaan usein itsenäisen elämän tukena vaikeimmin vammaisten päivittäistoimintoihin heidän omissa kodeissaan. Poikkeusolojen aikana on havaittu, että sote-sektori on hyvin organisoitunut palveluiden järjestämiseen, jotka toteutetaan joko julkisten tai yksityisten palveluntuottajien kautta. Vaikeavammaisten henkilökohtainen apu työnantajamallilla järjestettynä tai omaishoidon tukeen ja muut hoitoon liittyvät tilanteet eivät kuitenkaan ole tulleet riittävässä määrin huomioiduksi ennalta laadituissa julkisten tahojen ja kuntien sote-sektoreiden varautumissuunnitelmissa. Tämä tarkoittaa sitä, että Suomessa on laaja asiakaskunta apua tarvitsevia kansalaisia, jotka eivät ole välttämättä kuntien kotipalveluiden tai muun järjestelmän listalla ja jäävät näin ollen julkisen varautumissuunnitelman ulkopuolelle. Esimerkiksi henkilökohtaisen avun työnantajamallissa vaikeavammaisen ihminen yksityishenkilönä järjestää itselleen välttämättömään apuun liittyvän palvelun, johon kunta vammaispalvelulain perusteella on velvollinen korvaamaan välttämättömät palkkauksesta aiheutuvat kulut. On ilmennyt tarve nykyistä tarkemmille kuntien sosiaali- ja terveystoimien varautumissuunnitelmille, joissa alueellisesti tai kunnittain on selvillä omissa kodeissaan olevien henkilökohtaisen avun työntekijien sekä pelkästään omaishoidon varassa olevien kansalaisten määrä, asuinpaikka sekä tarvittavan päivittäisen avun määrä ja kriittisyys. Näemme nämä suunnitelmat välttämättömiksi, jotta on mahdollista systemaattisesti arvioida ja varautua ennakolta tarvittavan palvelukokonaisuuden järjestämiseen. Tähän tarvitaan kotiin annettavien henkilökohtaisen avun, erityisesti työnantajamallin, mutta myös muiden järjestämistapojen sekä omaishoidon tarve, määrä ja arvioitu laajuus kompensoitavasta järjestämistavasta. Varautumisjärjestelmässä tulee olla vaikeavammaisille työntekijille ja heidän läheisilleen tieto, mihin näissä tilanteissa henkilökohtaisen avun käyttäjät ottavat yhteyttä. Varautumisjärjestelmän tulee olla käytössä 24/7.

Lisäksi hyvä huomioida:

Työaikalakiin mahdollistettava riittävät joustot ylitöiden ja hätätöiden teettämiseen yleisvaarallisen tautiepidemian aikana: STM ohje 20.3.2020 (ohjetta päivitetty 16.4.2020); COVID-19 aiheuttaman poikkeustilan huomioiminen perustason sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen toiminnassa todetaan, että tavoitteena tulee olla, että sama(t) työntekijä(t) hoitavat samoja asiakkaita kotihoidossa tartuntatautiriskin minimoimiseksi. Useita vaikeavammaisia kansalaisia autetaan välttämättömissä päivittäistoiminnoissa kotona henkilökohtaisen avun

19.5.2020

turvin. Usealla vaikeavammaisella saattaa olla esim. työnantajamallissa työsuhteessa 4 – 8 työntekijää ja ympärivuorokautisessa henkilökohtaisen avun järjestelmässä usein kolme eri henkilöä työvuorossa. Henkilökohtaisen avun työntekemiseen ei ole ammattipätevyysvaatimusta, minkä johdosta ymmärrys terveydenhuollossa automaattisesti sisäistettävään esim. aseptiseen työskentelytapaan tai tartuntariskistä suojautumiseen voi olla puutteellinen. Työaikalainsäädäntö estää työnantaja mahdollistamaan samojen henkilöiden työnteon esim. henkilökohtaisen avun työnantajamallissa työnantajan kotona työntekijän vapaaehtoisesta suostumuksesta huolimatta, jolloin riskiryhmään kuuluvan vaikeavammaisen suojautuminen ja STM:n ohje ei toteudu. Jotta ylimääräiset tartuntariskit ja kontaktit, jotka syntyvät henkilökohtaisten avustajien kautta työnantajaan, voidaan välttää, on tarpeen mahdollistaa nykyistä merkittävät työaikalain mukaiset joustot yleisvaarallisiin pandemiatilanteisiin, jotta henkilökohtaisten avustajien määrä voidaan rajoittaa mahdollisimman vähäiseksi. Tätä edellyttää myös mahdollisuus ylläpitää avustajarengasta, johon yksittäisillä kansalaisilla ei ole toimintayksiköiden kaltaista sijaispuskuriä. Tämä on välttämätöntä, koska valtaosa vammaisista kuuluu iästä riippumatta korkean riskiryhmän piiriin. Myös vaikeavammaisen työnantajan perhepiirissä saattaa olla riskiryhmään kuuluvia jäseniä, jolloin rajausta kotioloihin tuleviin henkilöihin on välttämätöntä rajata. Tämä ei ole nyt mahdollista.